

Úmluva a Česká republika

I.

Úvod

Dovolím si tvrdit, že neexistuje cosi jako objektivní pohled na jakékoli jednání svobodných občanů žijících ve společenství v rámci spontánního řádu, jenž jejich jednání determinuje. Spontaneita každé vteřiny ubíhajícího života miliard lidí na planetě Země zcela přirozeně brání úplnosti poznání. Pakliže poznání není úplné, zajisté vystoupí na povrch subjektivní pohled kteréhokoli pozorovatele při hodnocení pozorovaného jevu. O to nesnadnější je pro mne udržet si nadhled a odstup při analyzování vztahu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a České republiky, když po více jak dvacet let jeho existence jsem se pohyboval vždy uvnitř tohoto vztahu nadmíru aktivně. Nezbyvá mi, než vás upozornit, že nabízím toliko svůj subjektivní pohled, pohled žalobce, žalovaného i svědka.

II.

Před podpisem Úmluvy

Svůj sňatek s Úmluvou uzavřelo ještě Československo, které se však záhy rozvedlo, aby dva nové sňatky uzavřely s jedním partnerem dvě republiky, česká a slovenská. Tedy přesněji tomu bylo takto. Úmluva ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 byla dne 21. února 1991 v Madridu podepsána jménem České a Slovenské Federativní Republiky. Ratifikační listiny byly uloženy u generálního tajemníka Rady Evropy, deponitáře Úmluvy, dne 18. března 1992. A od tohoto data přes rozpad federace k 1. lednu 1993 a vznik dvou nových států k témuž datu, se pro Čechy i Slováky otevřely brány Evropského soudu pro lidská práva.

Československo se historicky stalo dvacátým šestým členem Rady Evropy. Leč ve vztahu k problematice ochrany lidských práv a hlavně základních svobod má bývalé Československo a společně dva jeho nástupnické státy v Evropě i určitý primariát.

Český král Jiří z Poděbrad (1420 – 1471) se pokusil v patnáctém století vytvořit v Evropě „Všeobecnou mírovou organizaci“. Jeho poradce, humanista Antonio Marini z Grenoblu jej inspiroval k sestavení textu „Smlouvy o nastolení míru v celém křesťanstvu“. Křesťanští panovníci se podle ní měli snažit o upevnění trvalého míru na principu národní svrchovanosti států, zásady nevměšování se a řešení sporů před mezinárodním soudním tribunálem. Marini v letech 1462-1464 jménem svého krále tajně jednal o této smlouvě v Benátské republice, Francouzském království, Burgundském vévodství, Polském království, Uherském království, Braniborském markrabství a Saském kurfiřtství. Dostalo se mu příznivého ohlasu u polského a francouzského krále i u německých knížat. Přesto, že český král se svojí převratnou myšlenkou, vytvořit středověkou „Radu Evropy“ nakonec neuspěl, je neuvěřitelné jak blízko měl navržený text „Evropské smlouvy“ k myšlenkám obsaženým v Úmluvě o téměř pět set let později.

Ale netřeba chodit tak daleko do historie. Československo mezi dvěma světovými válkami ve století dvacátém bylo oázou demokracie a právního státu před nastupujícím fašismem a posléze nacizmem nejen pro střední Evropu.

Hlava pátá Ústavy Československa z roku 1920, případně nazvaná „Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“ obsahovala ochranu základních práv a svobod pro svobodné občany sotva vzniklé republiky ve střední Evropě v rozsahu prakticky stejně širokém jaký je vlastní Úmluvě. Tato jedna z nejmodernějších ústav své doby ve světě se však mohla chlubit ještě navíc jedním světovým prvenstvím. Přinesla úpravu vzniku a postavení Ústavního soudu jako

soudní instituce, která je oprávněna kontrolovat platné zákony, zda jsou či nejsou v souladu s ústavou, jako nejvyšší právní normou ve státě. Takovýto soud do této doby svět neznal.

Období mezi dvěma světovými válkami je pro Čechy i Slováky spojeno především se jménem Tomáše Garrigue Masaryka, prvního československého prezidenta. Ale nejenom on upevňoval postavení Československa v Evropě a ve světě prostřednictvím svého demokratického smýšlení. První ministr zahraničí a posléze druhý prezident republiky Edvard Beneš jakoby kráčet ve šlépějích krále Jiřího z Poděbrad v jeho mírových snahách. Významně se podílel na vzniku Společnosti národů, osobně přispíval k prosazení zásad kolektivní bezpečnosti i k vytvoření mechanismů zajišťujících mír. V roce 1924 se stal jedním ze spoluautorů tzv. ženevského protokolu. V letech 1923 – 27 byl členem Rady Společnosti národů, posléze v letech 1927 – 28 členem jejího bezpečnostního výboru a mezi roky 1932 – 34 generálním zpravodajem odzbrojovací konference.

Jak je tedy možné, že Československo nebylo jedním ze zakládajících členů Rady Evropy a její představitel nepodepisoval dne 4. listopadu 1950 v Římě Úmluvu společně s dalšími demokratickými státy Evropy, když jde o stát s tolika prioritami v mírovém a demokratickém snažení?

Tragédie svobodných a svobodomyšlných občanů Československa započala 29. září 1938. Ostrůvek svobody ve střední Evropě byl v Mnichově předhozen představiteli tzv. „starých demokracií“ Spojeným královstvím a Francií za asistence fašistického vůdce Itálie do rukou největšího zločince v dějinách lidstva – Hitlera. A protože jednoho zločince nedokázal demokratický svět zastavit jinak než za pomoci dalšího, komunistického – Stalina, dopadla válečná a poválečná jednání dočasných spojenců tak, jak dopadla. Československo se ocitlo v zóně zájmu Sovětského svazu a nacistickou genocidu vystřídala komunistická diktatura.

Rok 1989 je pořád ještě velice blízká historie, většina obyvatel Evropy v té době již žila a veliké množství z nich události tohoto roku přímo vytvářelo, než aby bylo možné s chladnou hlavou vymezit podstatné příčiny této obrovské změny společenských poměrů na starém kontinentě. Pokud jde o Československo, mělo svým způsobem, jako jediné z tzv. postkomunistických států, poměrně snadnou úlohu. Mohlo se vrátet. Mělo k čemu a kam. Šlo o návrat k úctyhodné demokratické tradici, jež byla mnichovskou tragédií a událostmi, které přišly po ní, na dlouhých šedesát let přervána.

III.

První roky po podpisu Úmluvy

Je asi těžko představitelné, že by Úmluvu za Československo podepisoval někdo jiný než prezident Václav Havel. Symbol boje proti komunistické diktatuře, jehož jméno od loňského roku zaštiťuje cenu udělovanou Radou Evropy jednotlivcům či nevládním organizacím za mimořádný přínos v oblasti ochrany lidských práv a základních svobod.

Zajímavá z mezinárodního hlediska je ta skutečnost, že však již více než rok před podpisem Úmluvy, od 9. ledna 1991, mělo Československo vlastní Listinu základních práv a svobod, kterou stát garantoval ještě širší rejstřík ochrany lidských práv a svobod, než skýtá Úmluva. Krátce po přijetí Listiny základních práv a svobod začal také opětovně působit v Československu ústavní soud, a byť ve federaci Čechů a Slováků soudil jen necelé dva roky (1991-1992), zanechal za sebou výraznou stopu. Nejdůležitější byl však sám fakt, že po více jak šedesáti letech republika svůj ústavní soud zřídila.

Český ústavní soud svoji činnost soud zahájil 15. července 1993 a od samého počátku své činnosti dal najevo, že bude silným činitelem nejen v justiční sféře, ale i ve sféře politické. Za jednoznačně nejvýznamnější nález Ústavního soudu z počátečního období po jeho znovuoobnovení lze považovat nález pléna ze dne 8. března 1995, příznačně nazvaný „K legitimitě konfiskačních dekretů“. Jeho nejdůležitější právní věta zní: *„Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, byl v době svého vydání nejen legálním ale také legitimním aktem. Vzhledem k tomu, že tento normativní akt již splnil svůj účel a po dobu více než čtyř desetiletí již nezakládá právní vztahy a nemá tedy již nadále konstitutivní charakter, nelze dnes za uvedené situace zkoumat jeho rozpor s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy (čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy ČR), neboť takový postup by postrádal jakoukoli právní funkci. Opačný postup by zpochybnil princip právní jistoty, jenž je jednou ze základních náležitostí současných demokratických právních systémů.“* Tento nález přesvědčivě ukončil vnitrostátní debatu o výsledcích druhé světové války ve vztahu k České republice a nastolil základ pro postoj České republiky k otázce majetkových vztahů a nároků v mezinárodní debatě o majetkových konfiskacích v letech 1945 – 1948. Proč tento judikát zmiňuji v souvislosti s Úmluvou? Ochrana lidských práv a základních svobod v České republice v devadesátých letech minulého století byla spojena především s ochranou práv majetkových.

Občané České republiky počali „objevovat“ Evropský soud pro lidská práva v první polovině devadesátých let minulého století právě v souvislosti s ochranou svých majetkových nároků. Restituční zákonodárství z let 1990 – 1992 otevřelo, společně se zákony upravujícími podmínky privatizace státního majetku, cestu k obnovení ochrany soukromého vlastnictví jako jednoho z nejdůležitějších postulátů demokratického právního státu. Velké majetkové přesuny v těchto letech s sebou přinesly, kromě základní otázky, zda ochrana restitučního nároku je ochranou majetkových práv či nikoli, zvýšené požadavky na právo na spravedlivý

proces a na ochranu před případnou diskriminací. Přesto logicky počet stížností podaných proti České republice a směřujících ke komisi a posléze k soudu, institucím zřízeným Radou Evropy, byl až do konce dvacátého století velice malý. Čeští občané, či občané jiných států, kteří se domnívali, že jejich lidská práva či základní svobody jsou porušovány ze strany Vysoké smluvní strany – České republiky, ještě nedokončili svá soudní řízení před obecnými soudy či Ústavním soudem. Zlom přineslo až nové století, nové tisíciletí. Do roku 2000 byla Česká republika pořád státem, kde soudci Evropského soudu pro lidská práva nikdy nekonstatovali porušení Úmluvy.

Prvním zajímavějším případem proti České republice, který skončil rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva, byl případ Špaček s.r.o. - rozsudek z 9. listopadu 1999. Za zmínku stojí toto poučení Soudu, kterého se dostalo českým občanům: „...*není na Soudu, aby vyjadřoval názor na vhodnost metod použitých zákonodárcem smluvního státu nebo aby rozhodl, zda je způsob uveřejnění daňových a účetních zásad slučitelný s požadavky českého práva. Jeho úloha je omezena na posouzení, zda metody aplikované smluvním státem jsou v souladu s Úmluvou.*“ Protože, ale Evropský soud pro lidská práva neshledal porušení Úmluvy Vysokou smluvní stranou, zůstal rozsudek v České republice téměř bez povšimnutí.

Počátek roku 2000 znamenal zásadní změnu jak pro občany tak představitele státu. Rozsudek Krčmář a ostatní, z 3. března 2000 byl prvním rozsudkem, v němž bylo konstatováno porušení Úmluvy Českou republikou. Zájem medii byl obrovský, veřejnému vyhlášení rozsudku ve Štrasburku byly přítomny televizní i rozhlasové štáby z České republiky. Všechny deníky o něm přinesly zprávy a komentáře na svých předních stranách. Vyjadřovali se k němu politici i odborná veřejnost. Pro mne osobně to byla událost nezapomenutelná, neboť jsem byl právním zástupcem úspěšných stěžovatelů. Soudem bylo konstatováno porušení práva na spravedlivý proces a občané České republiky se z rozsudku dozvěděli mimo jiné: „*Účastník řízení musí mít možnost se řádně seznámit s důkazy před soudem, stejně jako musí mít možnost se vyjádřit*

k jeho vzniku, obsahu a pravosti v přiměřené formě a v přiměřeném čase, a je-li to potřeba, písemnou formou a předem.“

Naprosto flagrantní porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy Ústavním soudem České republiky záhy rozpoutalo diskusi především v odborných kruzích o možnosti obnovy řízení před Ústavním soudem v případě porušení Úmluvy, které konstatoval Evropský soud pro lidská práva. Zmíněný rozsudek byl názorným příkladem toho, že doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. 2 z r. 2000 členským státům ohledně přešetření či obnovení určitých případů na domácí úrovni po vydání rozsudku Evropského soudu pro lidská práva a navazující rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy č. 1226 z r. 2000 byly obsahově správné a velmi potřebné. Česká republika reagovala sice až v průběhu roku 2004 a bohužel částečně, ale reagovala. Došlo k novelizaci zákona o Ústavním soudu. Pro příště platilo, že „...*rozhodovali Ústavní soud v trestní věci, v níž mezinárodní soud shledal, že zásahem orgánu veřejné moci bylo v rozporu s mezinárodní smlouvou porušeno lidské právo nebo základní svoboda, lze proti takovému rozhodnutí Ústavního soudu podat návrh na obnovu řízení...*“. Na civilní věci došlo až v průběhu roku 2012 a přijatou novelou bylo vypuštěno omezující slovo „*trestní*“.

Není bez zajímavosti, že již v roce 2004 usiloval o přijetí novely zákona o Ústavním soudu v dnešní podobě tehdejší prezident republiky Václav Klaus. Svým vetem novelu zákona vrátil Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR s požadavkem odstranit diskriminaci stěžovatelů rozlišováním věcí na trestní a civilní. Jeho veto však bylo tenkrát ve sněmovně přehlasováno.

Nejdůležitějším poznáním v roce 2000 pro občany České republiky byl fakt, že Evropský soud pro lidská práva skutečně funguje. Tehdejší místopředseda České vlády a nynější předseda Ústavního soudu České republiky Pavel Rychetský tehdy k rozsudku Krčmář a ostatní mimo jiné uvedl: „*Považuji za velmi pozitivní, že vzniká precedent, že opravdu každý český občan se může odvolat k evropskému soudu, a to i úspěšně...štrasburský soud má*

čtyřicetiletou tradici své judikatury, která u nás byla systematicky ignorována...“. Takováto reakce ze strany představitele Vysoké smluvní strany, která na základě tohoto rozsudku byla povinna uhradit úspěšným stěžovatelům více jako deset milionů korun (cca 400.000 EUR), se jeví téměř jako ideální.

IV.

Desetiletí nového tisíciletí

Roky 2001 – 2010 s sebou přinesly období nebývalého zájmu o Evropský soud pro lidská práva mezi českými občany. České soudnictví za tímto zájmem pokulhávalo, což je svým způsobem přirozené. Judikatury Soudu s přímým dopadem na Českou republiku bylo v prvních letech nového tisíciletí velice málo.

Také ve věci Malhous šlo o restituční záležitost, ale stížnost směřovala proti porušení článku 6 odst.1 Úmluvy, tedy porušení práva na spravedlivý proces. V rozsudku ze dne 12. července 2001 stojí za povšimnutí tato úvaha soudu: *„Soud dále konstatuje, že řízení před Ústavním soudem proběhlo bez ústního jednání. Nicméně, jelikož se toto řízení omezovalo na přezkoumání otázek ústavnosti, neimplikovalo přímé a úplné posouzení občanských práv stěžovatele v restitučním řízení. Proto by ústní jednání v řízení před Ústavním soudem dostatečně nekompensovalo nekonání veřejného jednání v rozhodujícím stadiu řízení, v němž bylo rozhodnuto v meritu restitučních žádostí formulovaných stěžovatelem.“*

Pro hladký průběh restitucí v České republice měly nepochybně význam další rozhodnutí Soudu. Byly to především případy Gratzinger a Gratzingerová, a Poláček a Poláčková, rozhodnutí ze dne 10. července 2002. Soud došel k závěru, že podmínka českého občanství obsažená v restitučních zákonech není v rozporu s Úmluvou a stěžovatelé se proto nemohou úspěšně domáhat majetku, jenž jim byl odňat v době komunistického režimu: *„...Jelikož*

stěžovatelé věděli, že jsou vyloučeni jak z restituce majetku, tak ze subsidiárního odškodnění, a že zákon o mimosoudních rehabilitacích jim nedává žádnou možnost znovu nabyt bývalého vlastnického práva, jejich jediná možnost, jak uspět, spočívala v dosažení zrušení zákonného ustanovení, kladoucího podmínku občanství, pro neústavnost. Avšak víra, že platný zákon bude změněn ve prospěch stěžovatelů, nemůže být považována za formu legitimní naděje ve smyslu čl. 1 Protokolu č. 1.“

V rozhodnutí případu Des Fours Walderode ze dne 4.března 2003, Soud nepřistoupil k přezkoumávání legitimity a legálnosti dekretů, které vydal krátce po skončení II. světové války český prezident Edward Beneš. Zdůraznil především existenci překážky *ratione temporis* : „...rodina stěžovatele byla zbavena majetku přede dnem 18. 3. 1992, tj. datem vstupu v platnost Úmluvy a jejích protokolů pro Českou republiku a není zde otázka pokračujícího porušování Úmluvy, kterou by bylo možno přičíst České republice, a která by mohla mít vliv na časové omezení pravomoci Soudu... Soud tedy nemá pravomoc *ratione temporis* zkoumat okolnosti, za kterých byla rodina stěžovatele zbavena majetku...“.

Ústavní soud České republiky začal brát Úmluvu daleko více na vědomí, což vyústilo ve vydání nálezu ze dne 25. června 2002, jenž byl publikován pod č. 403/2002 Sb. Zde Ústavní soud dochází k správnému závěru, že mu přísluší posuzovat rozpor obecných zákonů nejenom s Ústavou (ústavním pořádkem), ale také jejich rozpor s Úmluvou: „Z uvedených důvodů nutno čl. 95 odst. 2 Ústavy interpretovat v tom smyslu, že je povinností obecného soudu předložit Ústavnímu soudu k posouzení rovněž věc, v níž dojde k závěru, že zákon, jehož má být při jejím řešení použito, je v rozporu s ratifikovanou a vyhlášenou mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách.“

Myslím, že lépe si požadovanou implementaci Úmluvy na národní úrovni nemohli autoři Brightonské deklarace přijaté o deset let poté, tedy koncem dubna 2012, představit, když po členských státech rady Evropy mimo jiné požadovali: „*Úplná implementace Úmluvy na národní úrovni vyžaduje, aby smluvní státy přijaly účinná opatření k zabránění jejího porušování.*“

V této době občané České republiky rovněž nenalezali účinný prostředek nápravy na národní úrovni. Situaci velmi přesně popsal rozsudek ze dne 10. července 2003, ve věci Hartman: „*V projednávaném případě Soud opakuje, že hierarchická stížnost...nemůže být považována za právní prostředek umožňující napadnout délku řízení....Co se týká ústavní stížnosti existující v českém právu, ta rovněž není účinným prostředkem nápravy ve vztahu k délce řízení, neboť neumožňuje uložit soudům povinnost urychlit řízení, ani poskytnout odškodnění za újmu vyplývající z jeho nadměrné délky. Totéž platí pro žalobu dle zákona č. 82/1998, která nenabízí mechanismus poskytující vhodnou nápravy porušení, k němuž již došlo.*“

K nápravě neblahého stavu došlo až v roce 2006, kdy vešla v účinnost novela zák.č. 82/1998 Sb. Mimo jiné přinesla toto ustanovení: „*Nesprávným úředním postupem je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě. Nestanoví-li zákon pro provedení úkonu nebo vydání rozhodnutí žádnou lhůtu, považuje se za nesprávný úřední postup rovněž porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě.*“ Byl tedy vytvořen zákonný podklad pro přiznání náhrady škody v případech nepřiměřeně dlouho trvajících řízení jak před soudy, tak před správními orgány. Opět došlo k naplnění požadavku implementace Úmluvy na národní úrovni, tak jak bylo požadováno na Brightonské konferenci v předstihu.

Další bolestí českého soudnictví byl zcela zbytečný formalismus a to nejen v řízeních před soudy obecnými, ale i před Ústavním soudem. Evropský soud na to reagoval rozsudkem ze

dne 24. února 2004 ve věci Vodárenská akciová společnost : „*Soud se proto domnívá, že obzvláště přísný výklad, jaký dal Ústavní soud příslušnému procesnímu pravidlu, zbavil stěžovatelku práva na přístup k soudu...Článek 6 odst. 1 Úmluvy byl tedy porušen.*“.

Také rozsudek ze dne 20.dubna 2004 ve věci Bulena, řešil obdobný problém: „*Soud se proto domnívá, že stěžovatel musel nést nepřiměřené břemeno, jež narušilo spravedlivou rovnováhu mezi legitimním zájmem, kterým je zajištění dodržování formálních podmínek pro zahájení řízení před Ústavním soudem, a právem na přístup k této instanci.*“

Složitá procesní pravidla především v civilním procesu byla podporována a obhajována především některými soudci Nejvyššího soudu České republiky. Já osobně, jako praktický advokát, jsem kladl důraz na hmotněprávní stránku a volal po zjednodušení řízení před civilním soudem. Poukázal jsem na kvalitní judikaturu Evropského soudu pro lidská práva na konferenci konané v roce 2005 k 15. výročí svobodné advokacie, ve své přednášce, později publikované pod názvem „Civilní proces jako nástroj nalézání a tvorby práva“.

Dlužno podotknout, že ačkoli se po dlouhých letech podařilo v České republice přijmout nový občanský zákoník, který vešel v účinnost od 1. ledna 2014, tak občanský soudní řád vzniklý v době komunistické nesvobody, v roce 1963 přes četné novelizace textu si zachovává svůj původní duch, jenž svobodu považoval za cosi nepatřičného a nový předpis se prozatím (anebo se mýlím?) jeví v nedohlednu.

V letech 2006 - 2007 se Soud opakovaně zabýval dlouhodobým problémem, jenž byl v té době široce diskutován v mediích České republiky. Rozvedenému rodiči, jemuž nebylo dítě svěřeno po rozvodu do výchovy, se nedostávalo pravidelného styku s dítětem. Tím postiženým rodičem byl zpravidla otec. Lze upozornit na rozsudek ze dne 18. ledna 2007 ve věci Zavřel, kde Soud porušení článku 8 Úmluvy konstatoval takto: „*Podle mínění Soudu bylo*

tedy neuskutečnění stěžovatelova práva na styk zaviněno tím, že soudy fakticky tolerovaly matčin trvající odpor, a nepřijetím opatření směřujících k nastolení skutečných kontaktů.“ Je pravdou, že situace se v České republice v této otázce podstatně zlepšila. Daleko více je využíváno také institutů střídavé výchovy či společné výchovy obou rozvedených rodičů.

Jedním z nejznámějších rozsudků Soudu, kde bylo konstatováno porušení Úmluvy Českou republikou, je rozsudek velkého senátu ve věci D.H. a ostatní. Nejenom proto, že tento rozsudek vyzněl zcela opačně než rozhodnutí senátní, vzbudil případ v České republice velký rozruch. Česká republika byla vždy a po zásluze ceněna pro svůj systém školství, jenž v posledním století prakticky vymýtil analfabetismus mezi občany českého státu, včetně romské populace. Nelze se proto divit značným rozpakům nad rozsudkem ze dne 13. listopadu 2007 i disentaním stanovisku nejen českého, ale i slovenského soudce a dvou soudců dalších. Argumentaci většiny velkého senátu lze vyjádřit touto citací z rozsudku: *„Za těchto okolností soud sice uznává úsilí, které české orgány vynaložily na zajištění vzdělání romským dětem, zároveň však není přesvědčen o tom, že by rozdíl v zacházení mezi romskými a ostatními dětmi byl objektivně a rozumně zdůvodněn a že by mezi použitými prostředky a sledovaným cílem existoval vztah přiměřenosti.*“ K tomu tehdejší český soudce, JUDr. Karel Jungviert ve svém stanovisku nekompromisně uvedl: *„V projednávané věci hluboce nesouhlasím s konstatováním většiny, že došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1... Tento rozsudek je velikou premiérou v judikatuře Soudu. Hodnotí a kritizuje celý vzdělávací systém jednoho státu.*“ Došlo tímto rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva k naplnění principu subsidiarity, o kterém hovoří Brightonská deklarace? Odpověď na takto položenou otázku nemůže být v žádném případě jednoznačná.

Případ Družstevní záložna Pria a ostatní byl rovněž jedním z nejsledovanějších případů v České republice. V rozsudku ze dne 31. července 2008 bylo konstatováno porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy a především článku 1 Protokolu č. 1: *„Je pravdou, že v tak citlivé ekonomické oblasti, jakou je stabilita finančního trhu, požívají smluvní státy velkou míru volného uvážení a že v určitých situacích - obzvláště v kontextu takové krize družstevních záložen, jaké v té době čelila Česká republika - může být životně důležité, aby stát zasáhl a zabránil vzniku nenapravitelné újmy družstevní záložně, jejím vkladatelům a jiným věřitelům nebo družstevním záložnám a finančnímu systému jako celku. Nicméně pokud by toto uvážení bylo neomezené, stala by se práva zakotvená v článku 1 Protokolu č. 1 iluzorními. Proto je třeba jej vykládat tak, aby zaručoval jednotlivcům zachování podstaty jejich práv.“*

Z obchodní sféry je i nejzajímavější rozsudek ve vztahu k České republice z roku 2009. V případě Kohlhofer a Minarik Soud ve svém rozsudku ze dne 15. října 2009 konstatoval porušení článku 6 odst.1 Úmluvy a uvedl mimo jiné: *„Soud tedy uzavírá, že v důsledku působení ustanovení § 131 odst. 1 písm. c) obch. zák. bylo stěžovatelům odepřeno meritorní rozhodnutí o žalobě na neplatnost usnesení valné hromady. Jejich přístup k soudu tak byl omezen, přičemž nebyly prokázány žádné důvody, které by toto omezení činily přiměřeným ve vztahu k legitimnímu cíli, jímž bylo podporovat stabilitu v obchodních kruzích zamezením zneužívání opravných prostředků proti usnesením.“* Soud zaujal zásadní postoj v otázce squeeze-out, tedy vytěsnění minoritních akcionářů a kritizoval příslušná ustanovení obchodního zákoníku České republiky.

První desetiletí nového tisíciletí přineslo tedy za prvé nebývalý zájem českých občanů a jejich právních zástupců o Evropský soud pro lidská práva. Za druhé judikatura Evropského soudu pro lidská práva několikrát velice příznivě ovlivnila jak českou legislativu tak způsob rozhodování českých soudů. A za třetí toto desetiletí přineslo několik rozsudků diskutabilního

charakteru, kdy jak laická tak odborná veřejnost projevila určité znepokojení nad způsobem rozhodování Evropského soudu pro lidská práva.

V.

Po přijetí čtrnáctého protokolu

Od poloviny roku 2010 uběhla do dnešních dnů velmi krátká doba, aby bylo možné vynést nějaké zásadní hodnotící soudy. Česká republika, stejně jako ostatní evropské země pocítovala, že zahlcení Soudu nevyřízenými případy je po prvním desetiletí nového tisíciletí enormní a že změna musí přijít. Proto byly změny, které přinesl 14. Protokol, spíše uvítány, i když v odborné veřejnosti budila obavy především nově vytvořená formace samosoudce.

Soud poměrně záhy využil ustanovení článku 35 odst. 2 Úmluvy a prohlásil stížnost za nepřijatelnou pro absenci podstatné újmy na straně stěžovatele. Šlo např. o případy Holub, Matoušek či Čavajda a další. Je zajímavé si povšimnout, že tento důvod pro nepřijatelnost stížnosti byl používán, pokud jde o Českou republiku, daleko častěji, než v případech jiných zemí.

Velmi důležitým rozsudkem tohoto období je rozsudek ve věci Rodinná záložna, spořitelní a úvěrní družstvo ze dne 9. prosince 2010. Evropský soud pro lidská práva v něm konstatoval porušení článku 1 Protokolu 1 k Úmluvě a článku 6 odst. 1 Úmluvy. Mimo jiné se v něm vyslovil velmi kriticky ke způsobu rozhodování českého Nejvyššího správního soudu: *„Nejvyšší správní soud totiž ve svém rozhodnutí uznal podstatný prostor pro volné uvážení ministerstva, pokud jde o skutkové okolnosti, a pouze konstatoval, že ministerstvo meze takového uvážení nepřekročilo a že vyšlo z logických úvah. Z toho vyplývá, že Nejvyšší správní soud nepřistoupil ke skutečnému meritornímu posouzení rozhodnutí o prodloužení*

nucené správy. Tato úvaha není nicméně určující, neboť stěžovatelce bylo zabráněno v přístupu k finančním a účetním dokumentům a v důsledku toho i k účinné obraně, takže by měl případný přezkum skutkových okolností Nejvyšším správním soudem pouze iluzorní význam.“

Případ Ťupa se týkal držení stěžovatele v psychiatrické léčebně. Soud konstatoval ve svém rozsudku ze dne 26. května 2011 porušení článku 5 odst. 1 Úmluvy a podrobil opět kritice české soudy: *„Soud dospěl k závěru, že vnitrostátní soudy nepodrobily držení stěžovatele důkladnému zkoumání, jak vyžaduje článek 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy. Došlo proto k porušení článku 5 odst. 1 Úmluvy.“*

V listopadu roku 2012 jsem se ujal funkce soudce Evropského soudu pro lidská práva a proto pozdější rozsudky a na některých z nich jsem se již sám podílel, nebudu komentovat. Kapitola Česká republika a Úmluva po přijetí 14. Protokolu zůstává prozatím otevřena.

VI.

Závěrem

Naskýtá se nepřehledné množství otázek, které byly, jsou a budou položeny, pokud jde o úlohu Evropského soudu pro lidská práva i pokud jde o vztah České republiky k Úmluvě. Zda je únosné, aby Soud přezkoumával skutečně každý případ, který je mu adresován. Zda jeho interpretace Úmluvy není dnes příliš široká. Zda Soud skutečně je a bude jedním z účelných nástrojů pro udržení míru v Evropě a další a další. Osobně se držím zásady, že advokát, kterým jsem byl přes třicet let, případy připravuje a vytváří, soudce, kterým jsem nyní, případy rozhoduje a vyjadřuje se rozsudkem či disentním stanoviskem, komentář náleží akademické sféře anebo těm, kdo již jsou mimo činnou službu justici v širším slova smyslu. Jako celoživotní praktik práva si však dovoluji komentář, jenž není komentářem zásadním, leč pro praxi nesmírně důležitým.

Pro Českou republiku, ale i pro kteroukoli Vysokou smluvní stranu Rady Evropy, jejímž úředním jazykem není jeden ze dvou oficiálních jazyků Rady Evropy, je jednou z největších potíží srozumitelnost rozsudků Evropského soudu pro lidská práva. Veškeré tyto státy jsou odkázány na překlady case-law soudu, ovšem tyto překlady nejsou a nemohou být oficiální. Setkal jsem se s překlady velmi špatnými i s chybnou interpretací rozsudků Evropského soudu pro lidská práva národními soudy, která měla původ v nedokonalém, neoficiálním překladu. Přitom je zřejmé, že bez kvalitní implementace Úmluvy a judikatury Evropského soudu pro lidská práva na národní úrovni nelze očekávat, že se skutečně prakticky bude naplňovat subsidiární role Evropského soudu pro lidská práva. Domnívám, že v budoucnu bude zapotřebí „zrovnoprávnit“ text Úmluvy, tedy ratifikovat ji ve všech úředních jazycích členských států Rady Evropy.

Dalším krokem by nepochybně bylo rozsudky velkého senátu přijímat rovněž v úředních jazycích všech členských států Rady Evropy. Veškerá ostatní rozhodnutí přijímat v jednom z jednacích jazyků Soudu a v úředním jazyce té Vysoké smluvní strany, které se rozhodnutí týká. Cítím tento krok jako naléhavý především pro kvalitní a přesnou interpretaci Úmluvy a judikatury Soudu ze strany národních orgánů. Aby byla skutečně interpretována ve smyslu základního pravidla pro interpretaci mezinárodních smluv. Tedy ve smyslu článku 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy o smluvním právu: „*Smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.*“

Na úplný závěr nemohu jinak, než vzpomenout velkého učitele všech právníků Marca Tullia Cicera, jehož tisícileté pravdy jsou i pravdy dnešními. Pokud bude platit v rámci Evropy při interpretaci Úmluvy jeho moudrost: „*Fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum*

conventorumque constantia et veritas“. (Základem spravedlnosti je důvěra, to znamená stálost a upřímnost ve slovech i v dohodách), pak se není do budoucna čeho obávat.